

فاطمیه اول - اخلاص یعنی بی‌هوا بودن - ج ۳

پناهیان: دین‌داری کردن بدون اخلاص، چهره ناپسند و ناخوشایندی از دین ارائه می‌دهد / به جای اینکه سعی کنی فقط «رفتار» خوبی داشته باشی، سعی کن مخلص باشی

حجت الاسلام پناهیان به مناسبت ایام فاطمیه به مدت سه شب در میدان فلسطین، مسجد امام صادق (ع) با موضوع «اخلاص یعنی بی‌هوا بودن» به سخنرانی پرداخت. در ادامه گزیده‌ای از مباحث مطرح شده در **سومین جلسه** را می‌خوانید:

به جای اینکه سعی کنی فقط «رفتار» خوبی داشته باشی، سعی کن مخلص باشی

- ما اگر بخواهیم نماز خوب و باتوجهی بخوانیم باید اذکار نماز را واقعاً باور کنیم. «سبحان ربّی العظیم و بحمده»، «سبحان ربّی الاعلی و بحمده» باید علوّ و عظمت خدا که در این اذکار هست را باور کنیم. ذکر محوری نماز یعنی «الله اکبر» که کبریایی خدا را بیان می‌کند را هم باید باور کنیم. نمی‌شود آدم علوّ و عظمت خدا را باور نکند، بعد یک نماز خوب بخواند.
- حالا چگونه می‌توان کبریایی و علوّ و عظمت خدا را باور کرد؟ یکی از مهمترین راه‌های این است: «به جای اینکه تلاش کنیم رفتار خوبی داشته باشیم، سعی کنیم آدم مخلصی باشیم.» بین این دو مفهوم خیلی فرق هست. گاهی اوقات رفتار درست داشتن، چیزی جز تکبر و قساوت قلب انسان را افزایش نمی‌دهد. به حدّی که گاهی می‌بینید یک چاقوکش حرفه‌ای از انسانی که به ظاهر رفتار خوبی دارد، باصفا تر است و نهایتاً همین باصفا بودن او را نجات می‌دهد و عامل عاقبت به خیری او می‌شود.

دین‌داری کردن بدون اخلاص، چهره ناپسند و ناخوشایندی از دین ارائه می‌دهد

- دین‌داری کردن بدون اخلاص یا بدون توجه به اخلاص، چهره ناپسند و ناخوشایندی از دین ارائه می‌دهد؛ حتی اگر صدر تا ذیل دین‌داری را درست رعایت کنیم. کسی که رفتار خوب و متدینانه‌ای داشته باشد اما اخلاص نداشته باشد، انگار از روح دین خبر ندارد و روحش نور ندارد. چون بالاخره این نور شماس است که باید ساطع شود تا روی دیگران تأثیر بگذارد.
- البته تأکید ما بر اخلاص، به معنای کم‌رونق کردن کار خوب نیست، طبیعتاً آدم برای اینکه مخلص باشد، باید رفتار خوب هم داشته باشد و اعمال خوب هم انجام دهد. چون کمترین مرتبه اخلاص این است که آدم تمام قوت خودش را برای خدا بگذارد (أَدْنَى حَدِّ الْإِخْلَاصِ بَدَلُ الْعَبْدِ طَاقَتَهُ؛ مصباح‌الشریعه/ص ۳۷) نه اینکه فقط گاهی اوقات یک کاری برای خدا انجام دهد.

خیلی‌ها توجه ندارند که اگر کارهای خوبشان «به خاطر خدا» نباشد اصلاً ارزش ندارد

- یک بیماری و مرضی وجود دارد که انسان را به رفتا و و کار خوب دعوت می‌کند ولی به مخلص بودن دعوت نمی‌کند. گاهی اوقات هم، انسان مخلص بودن را فقط به معنای «ریا نکردن» می‌گیرد. در حالی که ممکن است انسان ریا نکند، ولی عمل خودش را «برای خدا» هم انجام ندهد و مثلاً برای دل خودش یا وجدانش انجام بدهد یا به خاطر حسن ذاتی آن کار خوب انجام بدهد (یعنی برای اینکه آن کار ذاتاً کار خوبی است انجام دهد) یا به خاطر صفات ژنتیکی و خانوادگی خودش آن کار خوب را انجام بدهد. مثلاً بعضی‌ها به صورت ژنتیکی سخاوتمند یا مهربان هستند اما بخشندگی یا مهربانی آنها به خاطر خدا نیست. این جاست که آدم می‌بیند، اخلاص چقدر غریب است.
- خیلی‌ها توجه ندارند که اگر کارهای خوبشان «به خاطر خدا» نباشد، اصلاً ارزش ندارد. اصلاً کار خوب انجام دادن و خوب بودن، بهانه‌ای است که تو برای خدا یک کاری انجام بدهی و پروانه وجود او باشی.

برای اولیاء خدا خیلی مهم است که خداوند با «چه مقدار محبت» به آنها نگاه کند؟

- در ادعیه ماه مبارک رمضان، عبارت زیبایی هست که صدا می‌زند: «وَلَا كَفَفْتُ عَنْ تَمَلُّكَ؛ من هیچ وقت از تملق‌گویی برای تو سیر نمی‌شوم» (مصباح‌المتهجد/ج ۲/ص ۵۹۰) یعنی خدایا! من نگاه تو را می‌خواهم، من نظر محبت‌آمیز تو را می‌خواهم.
- برای اولیاء خدا خیلی مهم است که خداوند با چه مقدار محبت به آنها نگاه کند. این قدر مهم است که اولیاء خدا برای افزایش درصد نگاه محبت‌آمیز خدا به آنها، جان می‌دهند. نگاه خدا به قدری اهمیت دارد که بالاترین عذاب قیامت این است که خداوند اصلاً به بعضی‌ها نگاه نکند. خداوند دربارهٔ اینها می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ مَمْنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَا يَرْحَمُهُمْ» (آل عمران/ ۷۷) امام صادق (ع) در مورد آیه فوق می‌فرماید: سه گروه هستند که در قیامت خدا با آنها سخن نمی‌گوید و به آنها نگاه نمی‌کند: کسی که امامی را که خدا او را منصوب کرده، منصوب کند یا امامی را که خدا منصوب کرده است انکار کند، و کسی که تصور کند این دو گروه در اسلام سهمی دارند. (قَالَ الصَّادِقُ ع ثَلَاثَةٌ لَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَا يَرْحَمُهُمْ عَذَابُ أَلِيمٌ مَنْ أَنْبَتَ شَجْرَةً لَمْ يُنْبِتْهُ اللَّهُ يَعْنِي مَنْ نَصَبَ إِمَامًا لَمْ يُنْصِبْهُ اللَّهُ أَوْ جَحَدَ مَنْ نَصَبَهُ اللَّهُ وَمَنْ زَعَمَ أَنْ لَهْدَيْنِ سَهْمًا فِي الْإِسْلَامِ؛ تحف‌العقول/ ۳۳۹)

اخلاص یعنی تو برای «نگاه خدا» کار کنی نه این که برای خودت انسان خوبی بشوی

- خداوند به بعضی‌ها اصلاً نگاه نمی‌کند و به بعضی‌ها هم نگاه مهربان دارد، اما همین نگاه هم درجه‌بندی دارد. مثلاً نگاهی که خداوند به اباعبدالله‌الحسین (ع) دارد طبیعتاً به ما ندارد. قلب انسان در روز قیامت متوجه نگاه مهربان یا نامهربان خدا می‌شود. این نگاه خدا چیست که اگر به کسی نگاه نکند برایش بدتر از جهنم است؟
- اخلاص یعنی تو برای «نگاه خدا» کار کنی نه اینکه برای خودت انسان خوبی بشوی و کارهای خوب انجام دهی. واقعش این است که اگر به خاطر خدا خوب نشوی و به این مرحله نیاوری، تقریباً خوب شدن تو ارزشی ندارد؛ حتی اگر این کارهای خوبت برای تظاهر و ریا و نگاه مردم هم نباشد. نباید این‌طور باشد که جامعهٔ مؤمنین به خوب بودن و رفتار خوب بها بدهد، اما به اخلاص توجه نکند.

اگر مخلص باشی تازه می‌فهمی که خداست که دارد با تو تعامل می‌کند

- وقتی به اخلاص توجه کنی، کم کم می‌توانی تعامل خدا با خودت را ببینی. اگر مخلص نباشی اصلاً خدا را نمی‌بینی اما اگر مخلص باشی می‌فهمی که آن طرف میز، خداست که دارد با تو بازی می‌کند. در مقام تشبیه، هر دفعه می‌فهمی که خداوند توپ را کدام طرف دارد می‌اندازد تا تو تمرین کنی و رشد کنی. وقتی چهار دفعه توپ را سمت چپ انداخت می‌فهمی که تو باید سمت چپ خودت را تقویت کنی. وقتی بخوای مخلص باشی، خواهی دید که خداوند چه بازی‌هایی سرت در می‌آورد که معلوم شود می‌توانی مخلص خوبی باشی یا نه؟ تازه از این به بعد وارد بازی می‌شوی و تو را حساب می‌کنند! چون قبل از این، اصلاً ثبت نام نکرده بودی که وارد این بازی شوی. ثبت نامش هم به داشتن «حب‌الاخلاص» است؛ یعنی اینکه دوست داشته باشی مخلص باشی. (با توجه به این روایت از رسول خدا (ص) که جلسه قبل بیان شد: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَا أَطَّلِعُ عَلَى قَلْبٍ عَبْدٍ فَأَعْلَمُ فِيهِ حُبَّ الْإِخْلَاصِ لِطَاعَتِي لَوْجَهِي وَابْتِغَاءِ مَرْضَاتِي إِلَّا تَوَلَّيْتُ تَقْوِيمَهُ وَ سِيَاسَتَهُ وَ تَقَرَّبْتُ مِنْهُ؛ مصباح‌الشریعه/ص ۹۲)

وقتی سعی می‌کنی اخلاص داشته باشی، تازه عظمت خدا را باور می‌کنی

- چگونه عظمت خدا را بفهمیم و باور کنیم؟ وقتی تلاش می‌کنی اخلاص داشته باشی، تازه عظمت خدا را باور می‌کنی. مدتی سعی کن اخلاص را رعایت کنی؛ ببین چقدر مخلص بودن سخت است. اگر یک گوشه‌ای از یک عمل تو، چه قبل از عمل، چه در حین

عمل و چه بعد از آن (حتی ده سال بعد از عمل) به خاطر غیر خدا بوده باشد، اخلاص عملت از بین می‌رود. حتی اگر یک عمل را به خاطر خدا انجام داده باشی اما بعد از سال‌ها یک کسی بگوید: «آفرین! چه کار خوبی انجام دادی» و تو از این تعریف، خوشت بیاید، معنایش این است که آن عمل مصرف خودت شده و دیگر برای خدا نیست لذا اجر عمل خوبت از بین می‌رود.

- **اگر انسان بخواهد عظمت خدا را باور کند، باید عظمت خدا را رعایت کند و رعایت کردن عظمت خدا را کجا می‌توانی تمرین کنی؟ آنجایی که سعی می‌کنی اعمال خودت را «فقط به خاطر» خدا انجام دهی، اما نمی‌توانی، و خدا هم عملی که برای او نباشد را قبول نمی‌کند.** تازه اینجا می‌فهمی که مسأله چقدر جدی است! اخلاص است که عظمت خدا را برای آدم جامی‌اندازد. اخلاص است که خدا را از شوخی بودن در می‌آورد. اخلاص است که اگر روی آن کار کردی، خدا برایت جدی می‌شود.

اگر سعی کنی اخلاص داشته باشی، خود به خود امراض و صفات روحی بدت از بین می‌رود/سعی کن مخلص باشی تا هوای نفس پنهان خودت را ببینی

- اگر سعی کنی اخلاص داشته باشی، خود به خود امراض و صفات روحی بدت از بین می‌رود. به جای این که دانه دانه روی امراض روحی خودت کار کنی تا درست شود، به جای همه آنها روی اخلاص خودت کار کن. به ما گفته‌اند اخلاص داشته باشید نه اینکه صفات مذموم خود را یکی یکی درست کنید. بچه مذهبی‌هایی که اهل اخلاص نیستند خیلی خطرناک هستند، حتی ملحدین هم این قدر خطرناک نیستند!
- امام صادق (ع) درباره آیه شریفه «إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ» (شعراء/۸۹) می‌فرماید: «قلب سلیم یعنی اینکه خدا را ملاقات کنی در حالی که احدی غیر از خدا در قلبت نیست؛ الْقَلْبُ السَّلِيمُ الَّذِي يَلْقَى رَبَّهُ وَ لَيْسَ فِيهِ أَحَدٌ سِوَاهُ» (کافی/ج ۲/ص ۱۶) یعنی روز قیامت این را از تو می‌خواهند که جز خدا کس دیگری اصلاً در قلب تو نباشد و این یعنی اخلاص.
- برای اینکه هوای نفس پنهان (شهوای پنهان) خود را از بین ببریم، هم راه سلبی داریم و هم راه ایجابی. برخورد ایجابی با شهوات پنهان این است که سعی کنیم مخلص شویم تا هوای نفس پنهان ما رو بیاید. یعنی بدی‌های پیچیده و پنهان روح انسان، کم‌کم خودش را نشان می‌دهد. سعی کن آدم مخلصی باشی، بعد ببین چه موجودات خطرناکی از درون روح تو بیرون می‌آیند! موجودات وحشتناکی که تا قبل از این با آنها انس پیدا کرده بودی! سعی کن مخلص باشی تا هوای نفس پنهان خودت را ببینی و از بین ببری.

خالص نگه داشتن عمل، خیلی سخت‌تر از انجام دادن عمل است / عمل مخلصانه عملی است که دوست نداری کسی غیر از خدا بابت آن از تو تشکر کند

- امام صادق (ع) در تفسیر آیه «لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا؛ ما شما را آزمایش کنیم که معلوم شود کدامتان بهترین عمل را انجام می‌دهید» (ملک/۲) فرمود: «معنایش این نیست که چه کسی بیشتر کار کرده است، معنایش این است که چه کسی بیشتر کارش به مقصود اصابت کرده و به درد خورده است. و اصابت عمل به مقصود، به ترسیدن و حساب بردن از خدا و نیت خالص و صادقانه و خوب است؛ لَيْسَ يَعْني أَكْثَرَ عَمَلًا وَ لَكِنْ أَصَوَّبَكُمْ عَمَلًا وَ إِنَّمَا الْإِصَابَةُ خَشْيَةُ اللَّهِ وَ النَّيَّةُ الصَّادِقَةُ وَ الْحَسَنَةُ» (کافی/ج ۲/ص ۱۶)
- حضرت در ادامه می‌فرماید: «اینکه تو عملت را نگه داری تا خالص بشود، خیلی سخت‌تر از انجام دادن عمل است. عمل مخلصانه عملی است که دوست نداری کسی غیر از خدا بابت آن عمل از تو تشکر کند و تو را تحسین کند؛ الْإِيقَاءُ عَلَى الْعَمَلِ حَتَّى يَخْلُصَ

أَشَدُّ مِنَ الْعَمَلِ وَالْعَمَلُ الْخَالِصُ الَّذِي لَا تُرِيدُ أَنْ يَحْمَدَكَ عَلَيْهِ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ «همان) چه کسی می‌تواند این طوری باشد؟ آیا جز عاشقِ مجنون کسی می‌تواند این حالت را داشته باشد که نخواهد هیچ کسی از او تعریف کند؟ و حتی ناراحت بشود از اینکه دیگران به خاطر اعمالش او را تحسین کنند و اصلاً نخواهد دیگران تحویلش بگیرند. نوزاد معمولاً این حالت را دارد که وقتی مادرش را بخواهد هر کسی غیر از مادرش هم به او لبخند بزند، قبول نمی‌کند بلکه ناراحت هم می‌شود و گریه می‌کند و می‌گوید «فقط مادرم را می‌خواهم».

چرا پرونده اعمال برخی از بندگان مخلص خدا، خالی و سفید است؟

• امام صادق (ع) می‌فرماید: خداوند بندگان دارد که روز قیامت پرونده اعمالشان کاملاً خالی و سفید است. ملائکه از پروردگار می‌پرسند: چرا هیچ چیزی در پرونده اعمال اینها ثبت نشده است؟ خداوند می‌فرماید: اینها برخی از بندگان مخلص من هستند که آن قدر خلوصشان بالا بوده که وقتی کار خوبی انجام می‌دادند حتی دوست نداشتند ملائکه‌ای که اعمال را ثبت می‌کنند هم ببینند، فقط دوست داشتند خدا ببیند! لذا هر وقت اینها می‌خواستند کار خوب انجام دهند، خدا اجازه نمی‌داد ملائکه ببینند و ثبت کنند. اینها حساب‌شان با خود خداوند است. (إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا عَامِلُوهُ بِخَالِصٍ مِنْ سِرِّهِ فَعَامَلَهُمْ بِخَالِصٍ مِنْ بَرِّهِ فَهُمْ الَّذِينَ تَمُرُّ صُحُفُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُرْعًا وَ إِذَا وَقَفُوا بَيْنَ يَدَيْهِ تَعَالَى مَلَأَهَا مِنْ سِرِّ مَا أَسْرَوْا إِلَيْهِ فَقُلْتُ يَا مَوْلَايَ وَ لِمَ ذَلِكَ فَقَالَ أَجَلَهُمْ أَنْ تَطَّلَعَ الْحَفْظَةُ عَلَى مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُمْ؛ عدة الداعي و نجاح الساعي/ص ۲۰۷) اینها از شدت اخلاص، حتی نمی‌توانند تحمل کنند که فرشتگان الهی نیز شاهد اعمال خوب آنها باشند! واقعاً کسی در محبت به اینها می‌تواند برسد؟!

اگر اخلاص داشته باشی، ولایت را می‌پذیری

• اما اینکه اخلاص با ولایت چه رابطه‌ای دارد، در اینجا مجال بحث درباره آن را نداریم. فقط به ذکر یک روایت اکتفا می‌کنیم که امام صادق (ع) فرمود: «ولایت علی بن ابیطالب (ع) را به مؤمنین عرضه کردند و غیر از مخلصین آن را نپذیرفتند؛ وَ عَرَضَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ فَلَمْ يُقَبَّرْ بِهِ إِلَّا الْمُخْلِصُونَ» (تفسیر فرات کوفی/ص ۴۲۸) غیر از مخلصین، بقیه هر کدام یک‌جورهایی از زیر این بار شانه خالی می‌کنند، یا دوری و دوستی را ترجیح می‌دهند. اگر اخلاص داشته باشی، ولایت را می‌پذیری.

رابطه اخلاص با غربت چیست؟ / گاهی کار خوبی انجام می‌دهی ولی هیچ‌کس قدر تو را نمی‌داند

• رابطه اخلاص با غربت چیست؟ گاهی اوقات خداوند تو را غریب قرار می‌دهد تا به اخلاص تو کمک کند. گاهی خداوند صحنه را طوری طراحی می‌کند که تو یک کار خوبی انجام می‌دهی اما دیگران قدر تو را نمی‌دانند و هیچ کسی هم از تو تشکر نمی‌کند و تو را تحویل نمی‌گیرد. و این تحویل نگرفتن گاهی آن قدر شدید است که بنده مخلص خدا غریب و تنها از دنیا می‌رود. خیلی از اولیاء خدا غریبانه از دنیا رفتند. البته اولیاء خدا نیاز ندارند که خداوند صحنه را طوری برای آنها غریبانه طراحی کند تا بتوانند اخلاص داشته باشند، یعنی بدون اینکه صحنه غریبانه باشد، نهایت اخلاص را دارند اما وقتی صحنه هم غریبانه می‌شود، غوغا می‌کنند.

• امان از دل زهرای اطهر (س) که چقدر غریبانه از دنیا رفت! حضرت زهرا (س) صدا زد: علی جان! شب مرا کفن کن و به خاک بسپار. من اصلاً نمی‌خواهم کسی بفهمد قبر من کجاست...

